

EIS-dag 19 januari 2013 – ‘Insecten, hoe kom je er vanaf?’

Ook dit jaar trekt Stichting EIS weer een winterse zaterdag in januari uit voor het consumeren en uitwisselen van kennis over ongewervelden. Betrokkenen bij EIS en andere geïnteresseerden zijn van harte welkom om op zaterdag 19 januari 2013 vanaf 13.00 deel te nemen aan de EIS-dag. Dit jaar is het thema ‘Insecten, hoe kom je er vanaf?’.

Programma

- 13.00** Medische entomologie: Leed door geleedpotigen – *Marieta Braks (RIVM)*
- 13.20** Vreemde huisgenoten – *Bruce Schoelitsz (KAD)*
- 13.40** voorlopige titel: ‘invasieve exoten, hoe kom je er vanaf?’ – *medewerker NVWA*
- 14.00** Mysterie Insecten Competitie
- 14.30** Thee- en koffiepauze
- 15.00** EIS in vogelvlucht – *Roy Kleukers (EIS)*
- 15.20** De landbouw profiteert van wilde bijen, maar profiteren wilde bijen ook van landbouw? – *David Klein (Alterra)*
- 15.40** Bijenverspreidingsdata: van bijpunten tot bijwerkingen – *Koos Biesmeijer (Naturalis)*
- 16.00** Uitslag Mysterie Insecten Competitie
- 16.15** Borrel

De EIS-dag wordt gehouden in het auditorium van museum Naturalis te Leiden. Museum Naturalis ligt achter het centraal station van Leiden, vlakbij het Leids Universitair Medisch Centrum. Een routebeschrijving vindt u op www.naturalis.nl (onder Bezoekersinformatie). Werkgroepscoördinatoren van EIS worden uitgenodigd om voorafgaand aan de lezingen deel te nemen aan het coördinatorenoverleg om 11.00. Zij ontvangen hierover nog bericht.

Werkgroepen

Sprinkhanen (Orthoptera)

Dit was het tweede jaar van het nieuwe atlasproject sprinkhanen. Voor dit project zijn alle gegevens uit het EIS-bestand aan waarneming.nl toegevoegd, zodat de waarnemers online alle bekende sprinkhanengegevens kunnen bekijken. Dit blijkt zeer goed te werken, want er zijn nog nooit zoveel nieuwe gegevens verzameld: in 2011 ruim 44.000 en in 2012 tot nu toe ruim 34.000. Dit wat lagere aantal in 2012 is waarschijnlijk te wijten aan het slechtere weer.

Het verspreidingsbeeld van de meeste soorten begint inmiddels aardig compleet te worden. In 2013 zijn ook diverse leuke nieuwe vondsten gedaan. Zo lijkt de lichtgroene sabelsprinkhaan inmiddels aan te slaan in ons land. Tot dit jaar waren er alleen enkele langvleugelige mannetjes aangetroffen, maar nu zijn er diverse populaties ontdekt. Verder valt op dat de recent in Nederland ontdekte kiezelsprinkhaan alweer op zijn retour lijkt. Oorspronkelijk was voorzien dat 2012 het laatste veldjaar zou zijn, maar vanwege het in het water vallen van de excursies naar witte gebieden gaan we nog een jaar door. De publicatie van de atlas schuift door naar 2015.

In 2012 is de nieuwe rode lijst van de sprinkhanen afgerond. Meer hierover in een volgende nieuwsbrief.

Nederlandse sprinkhanenonderzoekers zijn in toenemende mate ook in Europa actief. Op de website www.ortheur.org staan een overzicht van alle Europese soorten, met veel foto's. Er zijn allerlei plannen om deze website uit te breiden, maar helaas weinig tijd om ze uit te voeren. Baudewijn Odé en Roy Kleukers hebben meegewerkt aan een boek over de Italiaanse sprinkhanen, dat onlangs verschenen is in serie Fauna d'Italia.

Roy Kleukers & Ed Colijn

Loopkevers (Carabidae)

Sinds in 2000 de loopkeveratlas in de serie Nederlandse Fauna (Turin 2000) werd gepubliceerd, is er door de loopkeverstichting (SFOC) voornamelijk op de achtergrond aan het gegevensbestand van de Nederlandse loopkevers gewerkt. Dit werk betrof vooral de gegevens die kwamen uit onderzoeken met vangpotten, afkomstig van zowel amateurs als professionele instellingen. In deze periode werd een deel van het werk aan de gegevens uit handvangsten en collecties gedaan door Jan Muilwijk en Ron Felix in het kader van de nieuwe Nederlandse kevercatalogus (Vorst et al. 2010). Omdat de criteria voor de provincievermeldingen van soorten streng waren werden door hen de collectiegegevens uit het oude loopkeverbestand geheel doorgelicht en werden diverse foute determinaties opgespoord en hersteld. Hun bevindingen zijn gepubliceerd in diverse artikelen (Muilwijk & Felix 2004, 2005), met als voorlopig eindresultaat de genoemde catalogus. Deze nieuwe naamlijst is een goede basis voor verder werk aan het bestand. Bovendien wordt door Jan Muilwijk en anderen gewerkt aan een nieuwe loopkevertabel.

Tot ongeveer 1990 werden ca. 1660 jaarmonsters uit onderzoek met vangpotten van bijna 900 locaties, verspreid over heel Nederland, bijeengebracht om te gebruiken voor analyses ten behoeve van de loopkeveratlas. De loopkeverstichting heeft zich de afgelopen jaren vooral bezig gehouden met veldonderzoek op diverse locaties in Nederland, deels in samenwerking met onderzoeksinstituten, zoals universiteiten, ecologische instituten en onderzoeksbureaus zoals de Stichting Bargerveen en de stichting Willem Bijerinck Biologisch Station en EIS. Tussen de bedrijven door werd echter ook doorgedaan met het verzamelen van vangpotgegevens afkomstig uit onderzoek van derden, maar deels alleen nog op papier. In 2005 werd voor EIS

een voorlopig rapport vervaardigd met mogelijke nieuw op te nemen gegevens. Daaruit bleek dat het materiaal dat gebruikt was voor de loopkeveratlas, waarschijnlijk meer dan verdubbeld zou kunnen worden, dus tot ongeveer 3.500 jaarmonsters en nog eens een groot aantal kortere bemonsteringen. Een dergelijk bestand biedt de mogelijkheid om de ecologische classificatie en habitatbeschrijvingen die we op basis van het materiaal in de eerste ronde hadden gemaakt (Turin et al. 1991), aanzienlijk te verbeteren en te verfijnen.

Afgelopen voorjaar werd voorgenomen dat de loopkeverstichting in samenwerking met EIS een grondige herziening van het loopkeverbestand zal uitvoeren. Het accent zal daarbij liggen op de onderzoeken met vangpotten, maar we zullen ook trachten zoveel mogelijk nieuwe gepubliceerde en ongepubliceerde gegevens uit collecties, handvangsten en inventarisaties mee te nemen, voor zover er garanties zijn voor de betrouwbaarheid van de determinaties. We denken hierbij echter vooral aan het opnemen van digitaal beschikbare gegevens (Orde, Klasse, Excel). Collecties bezoeken en etiketten overschrijven zal nauwelijks nog haalbaar zijn. We zullen trachten het grootste deel van dit werk in 2014 gerealiseerd te hebben. De situatie met twee coördinatoren voor de loopkeverwerkgroep (Hans Turin en Jan Muilwijk) bleek in de praktijk niet zo effectief en daarom is onlangs in overleg met EIS besloten dat ondergetekende voorlopig weer als enige coördinator zal functioneren.

We vragen daarom vriendelijk of u nieuwe gegevens over de faunistiek van loopkevers ter beschikking wilt stellen aan de loopkeverdatabase van de loopkeverstichting en EIS. Het is niet in het algemeen aan te geven tot welke datum gegevens zijn opgenomen ten behoeve van de atlas van 2000, maar in het geval van gegevens uit vangpotten is dit snel per 'leverancier' na te kijken. Ook denken wij dat lang niet alle onderzoeken bij ons bekend zijn, vooral niet die zijn uitgevoerd tussen 2004 en nu. Wellicht zijn er ook bemonsteringen die heel recent zijn gestart of in de planning zitten. In de volgende nieuwsbrief zullen we ingaan op details van dit project en op eventuele vragen die ons gesteld worden naar aanleiding van deze plannen. Als u gegevens wilt bijdragen aan de nieuwe loopkeverdatabase, of vragen hierover heeft, kunt u contact opnemen met de coördinator.

Literatuur

- Muilwijk, J. & R. Felix 2004. Wijzigingen in de naamlijst van de Nederlandse loopkevers en enkele opmerkingen over recent gepubliceerde verspreidingsgegevens. – *Entomologische Berichten* 64: 122-128.
- Muilwijk, J. & R. Felix 2005. Aanvullingen en errata op de naamlijst van de Nederlandse loopkevers. – *Entomologische Berichten* 65: 182.
- Turin, H. 2000. De Nederlandse Loopkevers, Verspreiding en Oecologie (Coleoptera: Carabidae). – *Nederlandse Fauna 3*. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden, 666 pp.
- Turin, H., K. Alders, P.J. den Boer, S. van Essen, Th. Heijerman, W. Laane & E. Penterman 1991. Ecological characterisation of carabid species (Coleoptera, Carabidae) in the Netherlands from thirty years of pitfall sampling. – *Tijdschrift voor Entomologie* 134: 279-304.
- Vorst, O (Ed.) 2010. *Catalogus van de Nederlandse kevers*. – Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging No. 11: 317 p. Met cd-rom

Hans Turin

Excursie van de hooiwagenwerkgroep in Papendrecht; Jan van Duinen, Johan Bink en Arp Kruithof op een vindplaats van *Leiobunum sp. A* en *Opilio canestrinii* (foto Jinze Noordijk).

Hooiwagens (Opiliones)

In 2012 heeft ondergetekende het coördinatorschap van de hooiwagenwerkgroep overgenomen. De vorige coördinator, Hay Wijnhoven, heeft flinke prestaties geleverd voor de opilionologie in Nederland. Hij vond meerdere nieuwe soorten voor ons land, zette de hooiwagenwerkgroep op poten en begon de nieuwsbrief *Opilionieuws*. Daarnaast maakte hij een uitstekende determineersleutel, waardoor hooiwagens opeens door veel mensen op naam gebracht konden worden. Hay richt zich steeds meer op de biologie van afzonderlijke soorten en op soorten van het Iberisch Schiereiland/Noord-Afrika, waar nog veel nieuws is te ontdekken. Het faunistische werk in Nederland kwam hierdoor in de knel, en vandaar de wisseling van de wacht.

Het afgelopen jaar was zeer succesvol. Eén van mijn eerste doelen was om een aantal zeer actieve hooiwagenwaarnemers te vragen lid te worden van de werkgroep. Dat had succes: afgelopen jaar is de werkgroep gegroeid van vijf naar tien leden! Op deze manier is de stimulans om records te verzamelen en door te geven vergroot. Het streven is om vanaf nu in elk geval twee werkgroepexcursies per jaar te organiseren; één naar een soortenrijk gebied en één naar een 'wit' gebied.

Het aantal waarnemingen is in 2012 ook vrij groot geweest. In Zuid-Limburg hebben vele potvalseries ingestaan, er zijn veel excursies geweest naar op één na alle provincies en er werden veel losse waarnemingen ingeleverd. Het overzicht is nog niet compleet, maar naar schatting gaat het dit jaar om ruim 1500 records (exclusief de gegevens van *Waarneming.nl* die op termijn ook ingevoerd zullen worden). Een belangrijk resultaat van al het inventariseerwerk is dat van alle in Nederland voorkomende exemplaren konden worden ingeleverd voor het DNA-barcodingproject van Naturalis. Onder de waarnemingen waren mooie verrassingen, waaronder twee nieuwe soorten voor ons land. Daarnaast werden twee populaties ontdekt van *Opilio parietinus*, een soort die in 2006 voor het laatst was gezien.

Over alle projecten, de vele excursies en de bijzondere vondsten is in 2012 weer gerapporteerd in *Opilionieuws* (in *Nieuwsbrief Spined*), en er staat een hele reeks artikelen op stapel.

Jinze Noordijk